

AK POZNÁVATE JAZYK KRAJINY, ŽIADNA VÁM NEBUDE CUDZIA. ROZHOVOR S JURAJOM VAŇKOM

Sándor János Tóth – Juraj Vaňko

Tohtoročný jubilant prof. PhDr. Juraj Vaňko, CSc., sa narodil 25. 3. 1945 v obci Mlynárovce, okr. Svidník. Študoval v r. 1963 – 1968 na prešovskej Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach odbor slovenský jazyk – ukrajinský jazyk. V r. 1968 – 1973 pôsobil v Študijnom stredisku Univerzity 17. novembra v Herľanoch ako stredoškolský profesor, v r. 1973 – 1975 bol odborným pracovníkom na Filozofickej fakulte v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Najdlhšie (1975 – 2017) pôsobil v Nitre, kde prešiel kvalifikačným postupom (1979 CSc., 1983 doc., 2002 prof.). V r. 1975 – 1992 bol odborným asistentom, resp. docentom na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty v Nitre, v r. 1992 – 1996 bol docentom Katedry slovenského jazyka a literatúry Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, od r. 1996 do r. 2017 docent, resp. profesor na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa (FF UKF) v Nitre, v r. 2003 – 2007 vedúci katedry; predseda odborovej komisie v odbore slovenský jazyk na FF UKF v Nitre, člen doktorandských komisií v odbore slovenský jazyk a literatúra, v odbore všeobecná jazykoveda na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, v odbore jazykoveda konkrétnych jazykových skupín, špeciali-

zácia germanistika a anglistika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a Filozofickej fakulte UCM v Trnave, člen odborovej komisie v študijnom odbore slovanské jazyky na FF UKF v Nitre a Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Od februára 2022 garantuje študijný program slovenský jazyk a literatúra na Univerzite J. Selyeho v Komárne.

Vedecko-pedagogická činnosť profesora J. Vaňka presahuje hranice Slovenska. Ako lektor slovenského jazyka v šk. r. 1973/74 pôsobil na Štátnej univerzite v Užhorode, v r. 1980 – 1984 na Humboldtovej univerzite v Berlíne, v r. 1989 – 1991 na Univerzite Klimenta Ochridského v Sofii, v r. 1992 – 1994 na Pandžábskej univerzite v Čandígarhe v Indii, v akademickom roku 1995/96 na Londýnskej univerzite (School of Slavonic and East European Studies – štipendista Britskej rady), v rokoch 1999 – 2003 na Univerzite v Lubľane (lektor slovenského jazyka) a v rokoch 2007 – 2009 na Univerzite v Kolíne nad Rýnom (lektor slovenského jazyka). Externým vyučujúcim bol na katedrách slavistiky: r. 1996 – 1998 na Katolíckej univerzite Petra Pázmaňa v Pilišskej Čabe a v r. 2012 – 2013 na Masarykovej univerzite v Brne.

Zaoberá sa syntaxou slovenského jazyka, textovou lingvistikou, porovnávacím výskumom slovanských jazykov, jazykom literárneho diela, rusínskymi / ukrajinskými nárečiami na východnom Slovensku a problematikou strojového prekladu. Je členom redakčnej rady Jazykovedného časopisu. Svoje vedecké a expertízne kompetencie uplatňuje vo vedeckých radách niekoľkých akademických inštitúcií, ako aj pri riešení a posudzovaní projektov VEGA a APVV.

J. Vaňko je autorom deviatich knižných publikácií, z toho tri vydal v zahraničí. Zo zahraničných knižných publikácií mala najväčší ohlas monografia *The Language of Slovakia's Rusyns* (2000), v ktorej sa opisujú nárečia a spisovný jazyk východoslovenských Rusínov.

Monografia *Slovaško-slovenska medjezikovna homonimija. Slovar slovaško-slovenskih medjezikovnih homonimov* (2003) sa zaoberá príčinami vzniku a klasifikáciou homonymnej slovensko-slovinskej lexiky. Knižná publikácia *Slovaška slovnica za Slovence* (2004) je výsledkom komparatívneho štúdia jazykových systémov súčasnej spisovnej slovenčiny a slovinčiny.

Sándor János Tóth: Mnoho lingvistov potvrdilo, že pre ich vedeckovýskumnú prácu bolo motivujúce sociokultúrne a jazykové prostredie v ktorom vyrastali. Bolo to tak aj vo vašom prípade?

Juraj Vaňko: Áno, určitá časť mojej jazykovednej práce bola determinovaná či motivovaná najmä etnickým a jazykovým prostredím, v ktorom som vyrastal. Ďalším významným činiteľom bola doba vrátane spoločensko-politických pomerov, v ktorej okrem spomenutých dvoch spolupôsobili aj viaceré ďalšie faktory. Čo sa

týka etnického a jazykového prostredia, mojím rodiskom je obec Mlynárovce v okrese Svidník, čiže severovýchod Slovenska, kde okrem prevažujúceho slovenského etnika žijú najmä Rusíni, Gorali a Rómovia. Je to teda multietnické, multikonfesné a do určitej miery aj multikultúrne prostredie, čo sa, samozrejme, prejavovalo aj v komunikácii medzi obyvateľmi tohto regiónu. V Mlynárovciach a v prevažnej väčšine susedných obcí základným dorozumievacím prostriedkom bolo rusínske lem-kovské nárečie, ktorým sa Mlynárovčania a obyvatelia ďalších rusínskych obcí dorozumievali aj v styku s obyvateľmi hovoriacimi šarišským nárečím. Z obidvoch strán išlo tak o tzv. receptívny bilingvizmus, čiže o podobný typ dorozumievania, aký dnes funguje napríklad medzi Slovákami a Čechmi. Môj otec, ktorý sa do Mlynároviec priženil zo susednej obce Rovné, kde sa tiež hovorí po rusínsky, komunikoval aj v šarišskom nárečí, a to vďaka častému a živému kontaktu s nositeľmi severo-šarišského nárečia (v takých obciach ako Mestisko, Hažlín, Kurima...). Okrem toho plynulo hovoril aj goralským nárečím, keďže vo svojom rodisku (v Rovnom) žil v susedstve s malou enklávou Gorarov, ktorých Rovňania a Mlynárovčania nazývali Poliakmi alebo poľskými kolonistami. Otec s nimi udržiaval kamarátske vzťahy aj vďaka tomu, že im radil pri kúpe koní, pri ich liečení a kovaní. U nás doma sa s nimi rozprával v ich goralskom nárečí, čo prispelo k tomu, že som tento jazyk začal nielen rozumieť, ale postupne – asi od dvanástich-trinástich rokov – som ním začal aj hovoriť. Jazykovú pestrosť môjho rodiska a okolia, v ktorom som vyrastal, svojím spôsobom dotvárala aj skutočnosť, že môj otec a viacerí chlapi z Mlynároviec a z okolitých dedín, ktorí v 30. rokoch minulého storočia boli na robotách v Amerike, najmä v nedel'u alebo vo sviatok sa pri kartách a pive o svojich zážitkoch zo zá-moria rozprávali po anglicky.

Takto naznačenú „jazykovú situáciu“ môjho rodiska a jeho okolia významnou mierou determinoval a ovplyvňoval dobový spoločensko-politický faktor, ktorý sa týkal najmä otázky vyučovacieho jazyka v školách, kde žilo rusínske obyvateľstvo. Ruštinu, ktorá bola po 2. svetovej vojne vyučovacím jazykom v rusínskych školách na severovýchode Slovenska, v zmysle nariadenia Komunistickej strany Slovenska (z r. 1952) nahradila ukrajinčina. Rovnako administratívne sa vybavila aj neriešená otázka národnej identity Rusínov (v nárečí zvyčajne označovaných ako Rusnákovi), ktorým sa podľa sovietskeho modelu uplatňovaného na Zakarpatskej Ukrajine „prisúdila“ ukrajinská identita. S tým korešpondovala aj likvidácia gréckokatolíckej cirkvi na severovýchode Slovenska a kolektivizácia poľnohospodárstva. V mojom prípade sa načrtnutá jazyková situácia prejavovala a prejavila tak, že 1. ročník Národnej školy som absolvoval v ruštine ako vyučovacom jazyku a v ďalších ročníkoch Osemročnej strednej školy (v Šarišskom Štiavniku) vyučovacím jazykom bola ukrajinčina, pričom silné (kvantitatívne a kvalitatívne) zastúpenie mala slovenčina a ruština. Na nátlak rodičov v obciach s rusínskym obyvateľstvom bola v školách,

kde žilo rusínske obyvateľstvo, v šesťdesiatych rokoch minulého storočia namiesto ukrajiničiny zavedená slovenčina ako vyučovací jazyk.

Čo táto situácia pre vás prakticky znamenala?

Ja som bol teda výsledkom viacerých „laboratórnych“ pokusov s vyučovacím jazykom, no spomenutý jazykový virvar som vo veku žiaka povinnej školskej dochádzky nevnímal ako problém, a to tým viac, že všetky vyučovacie jazyky – ruštinu, ukrajiničinu, slovenčinu – sme vo vzťahu k miestnemu rusínskemu nárečiu vnímali (nielen ja, ale aj moji spolužiaci) aj ako príbuzné s naším nárečím, najmä ukrajiničinu a slovenčinu, aj ako odlišné od nášho nárečia, nie úplne totožné s naším nárečím. U mňa (a určite nielen u mňa) sa táto „jazyková situácia“ prejavila pozitívne, a to tak, že v desiatich rokoch som plynule hovoril a čítal po ukrajinsky, po slovensky, po rusky a vďaka spomenutému kontaktu môjho otca s Goralmi som neskôr postupne dobre hovoril aj po poľsky. Maturitné skúšky na Strednej všeobecnovzdelávacej škole vo Svidníku (1962) som robil zo slovenského jazyka, z ukrajinského jazyka, z matematiky a z nemčiny ako výberového predmetu. Takto sa formovalo jazykové zázemie a zároveň vytvárali predpoklady pre moje budúce filologické štúdium odboru slovenčina – ukrajiničina na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove (1963 – 1968), hoci pôvodne som chcel študovať žurnalistiku a aj som bol prijatý na štúdium tohto odboru na FF UK v Bratislave, ale po absolvovaní tzv. nultého ročníka som zhodou rôznych okolností zakotvil na FF UPJŠ v Prešove (1963). K spomenutým jazykom, ktoré som počas môjho štúdia absolvoval, treba ešte dodať, že na FF UPJŠ v Prešove sme okrem samozrejmej ruštiny mali jeden semester český jazyk a jeden semester českú literatúru.

Ako sa to napokon premietlo do vašej vedeckej orientácie?

Pokiaľ ide o bezprostredný vplyv a dosah etnického a jazykového prostredia na moju vedeckovýskumnú prácu, ten sa prejavil už počas vysokoškolského štúdia v diplomovej práci o syntaxi nárečia mojej rodnej obce. Výskumu nárečovej syntaxe som sa venoval aj počas môjho pôsobenia v Študijnom stredisku bývalej univerzity 17. novembra v Herľanoch (okr. Košice), kde som vyučoval slovenčinu ako cudzí jazyk pre zahraničných študentov pripravujúcich sa na vysokoškolské štúdium na slovenských vysokých školách. Výsledkom výskumu syntaxe abovských nárečí bola rigorózna práca *Syntax nárečí obcí Herľany, Kecerovské Pekľany a Kecerovské Kostoľany* (1974). Výskumu syntaxe rusínskych nárečí som sa intenzívnejšie venoval najmä počas môjho pôsobenia vo Výskumnom kabinete ukrajiniistiky FF UPJŠ v Prešove, keď som v období rokov 1973 – 1975, „vyzbrojený“ magnetofónom a predsavzatím doplniť výskum rusínskych nárečí o syntax, ktorá bola dovtedy na periférii dialektologických bádání, precestoval prakticky celý severovýchodný re-

gión Slovenska, kde žijú Rusíni. Výsledkom bola nielen dizertačná práca *Syntax ukrajinských nárečí okresu Bardejov* (1976), ale aj prehĺbenejšie poznanie jazyka slovenských Rusínov vrátane veľkého množstva nárečového materiálu, ktorý som odvtedy využíval pri ďalšom lingvistickom štúdiu. Zmena tejto mojej vedeckovýskumnej orientácie nastala po mojom príchode na Pedagogickú fakultu v Nitre, kde som nadviazal tesný pracovný kontakt so známym vedeckovýskumným tímom v Kabinete literárnej komunikácie (terajší Ústav literárnej a umeleckej komunikácie) a na podnet profesora A. Popoviča a prof. F. Míka som sa začal venovať otázkam jazyka literárneho diela. Výsledkom tejto novej výskumnej orientácie bola monografia *Interpretácia jazyka umeleckej prózy* (1985) a niekoľko zborníkových a časopi-seckých príspevkov o jazyku slovenskej umeleckej prózy, resp. o otázkach syntaxe, textovej lingvistiky a pod. Popri tom som najprv sporadicky publikoval doma aj v zahraničí (NDR) niekoľko štúdií o syntaxi rusínskych nárečí na východnom Slovensku a neskôr – po renesancii rusínskeho kultúrneho, jazykového a vôbec spoločenského života po r. 1989 a najmä po kodifikácii rusínskeho spisovného jazyka (1995) – som sa „prihlásil“ do diskusie a polemík o postavení jazyka východoslovenských Rusínov medzi ukrajinským a slovenským jazykom monografiou *The Language of Slovakia's Rusyns* (2000).

Spomínané jazykové prostredie, v ktorom som vyrastal, čiže ukotvenie rusínskych nárečí na východnom Slovensku medzi východoslovanským (ukrajinským) a západoslovanským (slovenským a poľským) jazykovým svetom, ako aj neskoršie poznávanie slovinského jazyka počas lektorátu slovenského jazyka na Univerzite v Ľubl'ane v rokoch 1999 – 2003 do značnej miery prispeli k tomu, že dosť veľkú časť mojej jazykovednej práce som venoval komparatívno-kontrafakčnému výskumu slovanských jazykov (pozri najmä syntetizujúcu knižnú publikáciu *Slovenčina medzi slovanským východom a juhom*, 2012).

Časť vášho univerzitného štúdia spadala do obdobia priprav akademickej Morfológie slovenského jazyka. Prejavovalo sa to nejako na prednáškach a seminároch počas vášho štúdia?

Prednášky a semináre z morfológie slovenského jazyka sme mali v akademickom roku 1964/1965, teda rok pred vydaním Morfológie slovenského jazyka (MSJ), takže ako študijná literatúra k dispozícii ešte nebola. Vedeckým opisom a výkladom morfológických prostriedkov slovenčiny, obsiahnutých v tomto veľkolepom jazykovednom diele, sme sa prehrýzali pri príprave na štátne záverečné skúšky v r. 1968. Postup opisu a výkladu jednotlivých tvaroslovných javov nebol však pre nás ani nový, ani neznámy, jednak preto, že v prednáškach z morfológie profesor Juraj Furdík vychádzal z monografií, štúdií a článkov, ktoré sa potom stali základom syntetického spracovania v akademickej MSJ, ako aj preto, že zo všetkých relevantných

štúdií a článkov jednotlivých autorov sme ako prípravu na semináre robili konspekty, o ktoré sme sa opierali pri rozbere a interpretácii jednotlivých tvaroslovných javov na seminároch. Neboli to teda referáty, čiže postup, keď jeden študent pripraví referát, na seminári ho prednesie a ostatní k nemu diskutujú, ale teoretická príprava každého študenta, opierajúca sa o preštudovanú odbornú literatúru, najčastejšie štúdiu publikovanú v jazykovednom časopise alebo zborníku, resp. kapitolu v monografii. Ako ďalšia, na štúdium gramatického systému jazyka jednoduchšia a medzi študentmi obľúbená, slúžila *Slovenská gramatika* (4. vyd. 1963) od E. Paulinyho, J. Ružičku a J. Štolca. V každom prípade však powerpointová prezentácia k dispozícii nebola... Podobne sme boli akýmisi aktívnymi svedkami zrodu Mikovej sústavy výrazových kategórií, ktorou nám profesor F. Miko na prednáškach a seminároch zo štylistiky demonštroval svoju koncepciu štýlu, vychádzajúcu z jednoty jazykovej a tematickej zložky textu.

Návštevy knižnice boli teda prirodzenou súčasťou študentského života podobne ako niekoľkohodinový futbal, spoločné sledovanie medzištátnych futbalových zápasov v televízii, Pohára európskych majstrov, hokejových prenosov (na internáte bol iba jeden televízor), bujaré študentské zábavy so živou hudbou. Internát bol domovom vysokoškolákov, domov k rodičom sa chodilo raz-dva razy za mesiac. Ako vysokoškolační sme si skrátka užívali atmosféru 60. rokov 20. storočia, čo sa vo vtedajšom socialistickom Československu spájalo s demokratizáciou spoločnosti, s reformou socialistického politického systému, ktorá mala vyústiť do socializmu s ľudskou tvárou. Bolo to obdobie uvoľnenia v oblasti umenia, kultúry, slobody prejavu a pod. Napríklad u nás v Prešove obnovilo svoju činnosť divadielko poézie, neskôr transformované na Študentské divadlo pri FF UPJŠ, ktoré od r. 1965 ako dramatik a dramaturg dlhé desaťročia viedol môj ročníkovo starší spolužiak Karol Horák. Na druhej strane – podobne ako asi na všetkých vysokých školách v Československu – sme zrušili Československý zväz mládeže (ČSM). Zo západnej kultúry k nám prenikali nové impulzy napr. v oblasti hudby (The Beatles), filmu, výtvarného umenia, literatúry, ale aj módy; hnutie hippies, sexuálna revolúcia, prístátie človeka na Mesiaci, po futbalových trávnikoch behal Pelé... Toto všetko sme vnímali a s tým sme aj žili aj u nás v Prešove.

Ako vidíte rozvoj lingvistiky a najmä vysokoškolskej slovakistiky od tých čias?

V súvislosti s vašou otázkou si s úžasom uvedomujem, že „od tých čias“ už uplynulo 60 rokov. A keďže ide o 2. polovicu 20. storočia a prvú štvrtinu 21. storočia, teda obdobie, keď v každej oblasti života spoločnosti – vo vede, technike, ekonomike, umení atď. – nastali za pár desaťročí také zmeny, ktoré predtým trvali niekoľko storočí, podobne ako ostatné vedy, aj jazykoveda zaznamenala prudký rozvoj tak v celosvetovom, ako aj v našom slovenskom meradle. Ako je známe, zhruba od 60. rokov minulého storočia vo vývoji lingvistiky nastáva radikálny obrat od štúdia

foneticko-fonologických, morfológických, syntaktických a sémantických aspektov jazykového systému k skúmaniu možností funkčného využitia jazykových prostriedkov v rôznych komunikačných sférach, teda orientácia na skúmanie funkcie jazyka v spoločenskej komunikácii. Tento komunikačno-pragmatický obrat, označovaný ako „zmena paradigmy“, bol motivovaný jednak zvnútra, čiže imanentnými lingvistickými faktormi, jednak zvonka, teda požiadavkami spoločenskej praxe kladenými na jazykovedu. Rozvoj slovenskej lingvistiky (aj v spomenutom období) vrátane vysokoškolskej slovakistiky dobre zmapoval Martin Ološtiak v Slovenskej reči (2023), takže sa k tejto otázke nebudem podrobnejšie vyjadrovať, ale radšej by som sa vyjadril k tomu, čo nám ešte podľa mňa chýba, resp. čo by sa žiadalo doplniť, prípadne korigovať.

Ako je známe, autorský kolektív, ktorý pripravil akademickú MSJ, ale aj vtedajšia generácia jazykovedcov plánovali podobne synchronne a syntetizujúco opísať aj ďalšie roviny systému slovenského jazyka, čo sa, žiaľ, doteraz nepodarilo. Na druhej strane ako kompenzáciu za takéto syntetizujúce lingvistické práce, ktoré vznikli za posledných 50 – 60 rokov, možno pokladať viaceré kvalitné monografie, štúdie či vysokoškolské učebnice z oblasti fonetiky a fonológie, lexikológie, syntaxe a štylistiky, ponúkajúce osobitý pohľad ich autorov na výklad a riešenie skúmaných jazykových javov. Ako ešte stále aktívnemu vysokoškolskému pedagógovi mi chýba tesnejšie prepojenie jazykovedného výskumu vrátane jeho produktov s pedagogickou praxou. Naša jazykoveda by mala pedagogickej praxi podať pomocnú ruku okrem iného aj pri dôkladnom posudzovaní, resp. opätovnom posúdení a hodnotení existujúcich učebníc slovenského jazyka na všetkých stupňoch škôl; pozornosť by si zaslúžila aj analýza jazyka učebníc prírodovedných predmetov, samozrejme, vrátane formulácie úloh v matematike a v iných odborných predmetoch. Vzhľadom na neuspokojivé výsledky našich žiakov v testoch PISA pri testovaní čítania s porozumením bolo by žiaduce skúmať psycholingvistické, pragmalingvistické a iné faktory podmieňujúce porozumenie, resp. spôsobujúce neporozumenie čítaného textu. Ale podobne by sa pozornosť mala venovať aj skúmaniu formulácie úloh v samotných textoch.

Čo by podľa vás pomohlo pedagogickej praxi?

Pokiaľ ide o vysokoškolské učebnice slovenského jazyka, v niektorých prípadoch som zaznamenal až prílišnú snahu autorov/autoriek po originalnosti, v dôsledku čoho sa napríklad v hierarchii slovných druhov na prvé miesto dostávajú slovesá, resp. z tejto pozície sa odsúvajú podstatné mená. Tým sa nielenže popiera postavenie podstatných mien ako pomenovaní samostatne jestvujúcich substancií, nezávislých od iných slov, ktorých význam sa viaže na substantíva, vyjadruje ich príznaky (statické – adjektíva, dynamické – slovesá), ale zároveň sa tým narúša aj systém a hierarchia gramatických kategórií, a to najmä kategórie zhody, ktorá sa týka nielen

substantívno-adjektívnych, ale aj predikatívnych syntagiem. S tým potom súvisí aj postup syntaktického/vetnočlenského rozboru, ktorý sa v duchu verbocentrického prístupu začína od slovesného prísudku, pričom podmet vyjadrený substantívom v nominatíve sa odsúva do závislej pozície rovnako ako predmet. Lenže ak súhlasíme s tým, že prototypová dvojčlenná veta (s podmetom, prísudkom a predmetom) by sa mala analyzovať, rozkladať tak/takým postupom, akým bola zložená, t. j. postupom od témy výpovede, čiže od toho, „o čom sa hovorí/píše“, v gramatickej stavbe vety vyjadrenej podmetovou časťou so substantívom v nominatíve ako jej dominantou, k réme, t. j. k tomu „čo sa o tom/téme hovorí/píše“, v gramatickej štruktúre vety vyjadrenej prísudkovou časťou so slovesným prísudkom ako jej dominantou, potom postup rozboru vety by mal byť opačný: od podmetovej časti, korešpondujúcej s témou vety/výpovede, k prísudkovej časti, korešpondujúcej s rémou. Ale podobných otázok, o ktorých by mali diskutovať lingvisti a pedagógovia, by sa našlo viac.

Tematika vašich publikácií má dosť veľký rozptyl: od nárečovej syntaxe cez jazyk literárneho diela k strojovému prekladu. Čím je to dané? Ako to vysvetľujete?

Áno, vyzerá to tak, že moje publikácie sú tematicky rozptýlené do viacerých lingvistických oblastí: začalo sa to nárečovou syntaxou, po nej nasledoval jazyk literárneho diela, potom syntax a morfosyntax slovenského jazyka, porovnávacie (slavistické) štúdie a napokon lingvistické otázky strojového prekladu. Súvisí to najmä s odborným či vedeckým zameraním pracovísk, kde som pôsobil, s ich potrebami, ale aj s mojím prirodzeným, spontánne sa vyvíjajúcim záujmom o niektoré lingvistické sféry či otázky. Ako som už spomenul, výskum syntaxe rusínskych nárečí na východnom Slovensku sa opieral o moje praktické poznanie týchto nárečí z prostredia, v ktorom som vyrastal. Hlavným motivujúcim činiteľom tohto bádania bolo úsilie poukázať na osobitosti v oblasti morfosyntaxe a syntaxe rusínskych nárečí na východnom Slovensku, vyplývajúce z ich špecifického postavenia na hranici troch slovanských jazykov, resp. jazykových areálov: ukrajinského, slovenského a poľského. Týmto otázkam som sa venoval hlavne počas môjho pôsobenia na FF UPJŠ v Prešove, ale aj neskôr, napr. v monografii *The Language of Slovakia's Rusyns* (2000).

Po príchode na Pedagogickú fakultu do Nítry sa môj výskumný záujem preorientoval na jazyk literárneho diela, čo vyplývalo zo spolupráce s Kabinetom literárnej komunikácie pod vedením prof. A. Popoviča a prof. F. Miku. Začiatkom 80. rokov minulého storočia sa v tomto známom literárnovednom pracovisku riešila úloha komplexnej interpretácie literárneho diela, ktorá mala zahŕňať aj jazykovú zložku tejto analýzy, a práve táto téma sa stala predmetom mojej prvej monografie *Interpretácia jazyka umeleckej prózy* (1985). Po nej nasledovalo niekoľko príspevkov o jazyku literárnych textov publikovaných doma aj v zahraničí (NDR). Podobne ako v prípade ostatných vysokoškolských pedagógov, aj niektoré moje publikácie

boli motivované potrebami pedagogickej praxe. Napr. moja knižná publikácia *Komunikácia a jazyk* (1999), syntetizujúca poznatky teórie komunikácie a akcentujúca úlohu jazyka v procese komunikácie, bezprostredne súvisela so zavedením disciplíny teória komunikácie na Katedre slovenského jazyka FF UKF v Nitre tým, že vyplňala medzeru v odbornej literatúre v oblasti komunikačne orientovanej lingvistiky.

Niektoré ďalšie moje publikácie boli motivované potrebou rozvíjať staršie teoretické poznatky našej jazykovedy z oblasti morfológie, resp. morfosyntaxe. V tejto súvislosti vznikla napr. moja štúdia *Fixátory dependencie*, publikovaná v kolektívnom diele *Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny* (2010). Ako som už spomenul, trvalou či kontinuálnou súčasťou môjho odborného pôsobenia bola porovnávacia slovanská jazykoveda, spočiatku obmedzená na slovensko-ukrajinskú syntax a morfosyntax, no neskôr (po lektoráte v Slovinsku 1999 – 2003) rozšírená aj na oblasť slovensko-slovinskej morfológie, syntaxe a (homonymnej) lexiky. Príspevky z tejto lingvistickej oblasti syntetizuje knižná publikácia *Slovenčina medzi slovanským východom a juhom* (2012).

A od komparatívnej (slovanskej) jazykovedy k lingvistickým otázkam strojového prekladu nie je až tak ďaleko, ako sa na prvý pohľad zdá, keďže aj pri strojovom preklade ide svojím spôsobom o konfrontáciu jazykov. Tejto problematike som sa začal venovať vlastne až po skončení môjho 40-ročného pôsobenia na FF UKF v Nitre (2015), a to v rámci dvoch projektov APVV zameraných na klasifikáciu a typológiu chýb strojového prekladu z angličtiny a nemčiny do slovenčiny. V kolektívnej monografii *Mýliť sa je ľudské* (Munková – Vaňko et al. 2017) som na základe interpretačnej analýzy chýb, ktoré stroj robí pri preklade anglických a nemeckých publicistických a administratívno-právnych textov do slovenčiny, prezentoval kategoriálny rámec na zisťovanie lingvistických sfér výskytu najfrekvencovanejších chýb a na ich následnú typológiu. Ide vlastne o model jazykových kategórií vytvárajúci cestu ku konfrontačnej analýze textov východiskového a cieľového jazyka, pričom sa akcentujú tie kategoriálne zložky jednotlivých lingvistických sfér, pri ktorých sa anticipujú problémy pri strojovom preklade textov typologicky odlišných jazykov. Na tento výskum nadväzuje elektronicky publikovaná monografia *Strojový preklad ako konfrontácia jazykov. Prečo sa stroj mýli aj nemýli?* (2023), zacielená na konfrontačnolingvistickú analýzu niekoľkých vetných štruktúr v angličtine, nemčine a v slovenčine pod zorným uhlom ich strojového prekladu.

Ako lektor slovenského jazyka ste pôsobili na viacerých zahraničných univerzitách. Aké boli špecifiká jednotlivých lektorátov a aký význam malo toto pôsobenie pre vašu pedagogickú a lingvistickú činnosť?

Predpokladám, že tento rozhovor budú čítať mladšie ročníky, preto sa pri odpovedi na túto otázku pristavím aj pri stručnej prezentácii politického, spoločenského

a vysokoškolského života v krajinách, kde som pôsobil, a to aj v konfrontácii s týmito aspektmi života u nás na Slovensku, resp. v Československu. Veď ide o obdobie vyše 50 rokov.

Moje pôsobenie na lektorátoch slovenského jazyka v zahraničí by sa dalo zdeliť do dvoch období: socialistického a postsocialistického. V období výstavby socializmu v našej vlasti (ČSSR) som v poradí ako prvý absolvoval v zimnom semestri školského roka 1973/74 lektorát slovenského jazyka na Štátnej univerzite v Užhorode. V tom čase (1973 – 1975) som pôsobil ako odborný pracovník Kabinetu ukrajistiky na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove, kde som sa aj ako vedecký aspirant (v súčasnosti doktorand) zaoberal výskumom syntaxe ukrajinských nárečí na východnom Slovensku. Do Užhorodu, vzdialeného od Prešova 121 km, som raz týždenne dochádzal autobusom, pričom kontrola na hranici, kde som pravidelne zažíval zaujímavé, zavše aj komické situácie, trvala približne toľko ako samotná cesta. Na lektorát v Užhorode, podobne ako na všetky ostatné lektoráty v zahraničí, mám však len dobré spomienky.

Na katedre slovanských jazykov som spoznal viacerých dobrých odborníkov v oblasti slovanskej filológie aj dialektológie (prof. P. Čučka, doc. V. Doboš a ďalší), ktorí mi svojimi radami pomohli zorientovať sa v metodológii výskumu syntaxe ukrajinských/rusinských nárečí na východnom Slovensku, a to aj v nadväznosti na výskum syntaxe zakarpatských ukrajinských nárečí, ktorému sa v Užhorode venoval V. Doboš. Ocenil som aj dobrú univerzitnú knižnicu, kde som našiel dostatok odbornej literatúry k téme mojej budúcej dizertačnej práce. Veľmi dobrý, ba až priateľský vzťah som si vytvoril s mojimi študentmi slovenčiny, ale aj so študentmi z niektorých iných katedier, možno aj vďaka malému vekovému rozdielu medzi nami. Keďže Užhorod bol mojou prvou cestou na Ukrajinu a do Sovietskeho zväzu vôbec, veľmi pozorne, priam hltavo som vnímal všetko, všetky pozorovaniu dostupné stránky života vtedajšej sovietskej spoločnosti v najzápadnejšom meste Sovietskeho zväzu, a to aj v porovnaní so životom vo vtedajšom socialistickom Československu. Prvou skúsenosťou bol vysokoškolský internát, kde som bol ubytovaný. Keď ho porovnam napríklad so študentským domovom Univerzity J. Selyeho v Komárne, kde teraz pôsobím, komárňanský internát mi v porovnaní s vtedajším užhorodským pripadá ako 5-hviezdičkový hotel.

Druhou, pre mňa ako mladého ukrajinistu priam šokujúcou skúsenosťou bola skutočnosť, že v najzápadnejšom meste Sovietskeho zväzu sa v obchodoch a v úradoch nehovorilo po ukrajinsky, ale po rusky. O politike rusifikácie neruského obyvateľstva vtedajšieho sovietskeho režimu som, samozrejme, vedel, ale nevedel som, že má až také rozmery. O národnostnej a jazykovej politike, ako aj o živote v Sovietskom zväze vôbec som sa takmer pravidelne rozprával so skupinkou študentov, ktorí ma v piatok alebo v sobotu vyprevádzali na autobusovú stanicu, čo bolo v tejto

situácii menej nápadné pre sovietske bezpečnostné orgány, ktoré pozorne sledovali každý krok cudzinca. Aj preto v súvislosti s ruskou putinovskou agresiou na Ukrajinu nechápem postoj súčasnej slovenskej vlády, ktorá nevidí alebo nechce vidieť ambície ruského „vožďa“ opäťovne sa zmocniť nielen územia suverénneho štátu, ale aj duše a ducha jeho národa vyjadrovaného jeho jazykom a kultúrou.

Pri druhom lektoráte ste však smerovali naopak, z východu na západ.

Po zmene pracoviska, čiže po „prestupe“ z FF UPJŠ v Prešove na PF v Nitre v r. 1975, mojím v poradí druhým bol lektorát slovenského jazyka na Humboldtovej univerzite v Berlíne, ktorý som absolvoval v rokoch 1980 – 1984. Spomedzi všetkých lektorátov, resp. aj iných pracovných zahraničných pobytov tento lektorát z viacerých dôvodov hodnotím ako najlepší, najprospešnejší pre môj profesijný aj osobný život. Ponurá a napätá atmosféra 70. rokov minulého storočia bola vo vtedajšej ČSSR determinovaná politikou tzv. normalizácie spoločnosti, čo najmä v prípade inteligencie a v jej rámci hlavne vysokoškolských učiteľov to v prvom rade značilo „očistky“, t. j. prepúšťanie zo zamestnania politicky nevhodných pedagógov a vedcov, ktorí nesúhlasili so sovietskou okupáciou v auguste 1968, a v druhom rade to bolo prísne sledovanie a formovanie politických postojov pedagógov a inteligencie vôbec, čo sa prejavovalo na početných povinných a otravných politických školeniach a zhromaždeniach.

Odchod na lektorát do Berlína znamenal pre mňa vykúpenie z tejto situácie, aj keď celková politická situácia vo vtedajšej NDR sa veľmi nelíšila od politickej klímy v ČSSR, no vnútropolitická situácia v NDR cudzích lektorov v podstate výraznejšie nezasahovala. Lektorát slovenského jazyka na HU v Berlíne však pre mňa znamenal veľa hlavne po pracovnej stránke. Sekcia slavistiky, kde pôsobili lektori zo všetkých slovanských krajín, patrila kvalitatívne k popredným pracoviskám Filozofickej fakulty Humboldtovej univerzity v Berlíne. Vďaka dobrej pracovnej atmosfére na sekcii jazykovedy a literárnej vedy pod vedením profesorov K. Guttschmidta a M. Jähnichena vrátane dobre vybavených knižníc som počas tohto lektorátu publikoval niekoľko príspevkov v časopise *Zeitschrift für Slawistik*, no hlavne pripravil som tu moju prvú monografiu *Interpretácia jazyka umeleckej prózy*, ktorá vyšla po mojom návrate do Nitry r. 1985. Aj v Berlíne som si vytvoril dobrý vzťah s kolegami aj študentmi. K mojím pracovným skúsenostiam a zážitkom patrí aj vyučovanie slovenčiny pre turistov (*Slowakisch für Touristen*) na jednej z jazykových škôl v Berlíne (*Volkshochschule Berlin Mitte*, kde aj moja manželka vyučovala španielčinu). Boli to väčšinou dospelí účastníci kurzu slovenčiny, ktorí v tom čase pravidelne navštevovali Slovensko a Československo. Aj vďaka týmto aktivitám vrátila vzájomných návštev s mnohými nemeckými priateľmi, aktívnej účasti na futbalových turnajoch a pod. moja pôvodne skromná nemčina nadobudla parametre ply-

nulej komunikačnej kompetencie v tomto jazyku. Hovorím to preto, aby som podporil teóriu/teórie akvizície druhého/cudzieho jazyka, čiže jeho prirodzeného osvojovania. Obrazne povedané: cudzí jazyk si ľahko osvojujeme na ulici (myslím tým aj pracovisko, návštevu priateľov, obchod, krčmu...), nie v škole. V škole sa ho obyčajne ťažko alebo ťažšie učíme. Ináč, ak sa v nejakej krajine zdržiavam trochu dlhšie, snažím sa navštíviť tri miesta: kostol (omšu v kostole), futbalový štadión a krčmu. To aby som spoznal „duch alebo dušu národa“ (v zmysle Humboldtovej a Hegelovej idey).

Aké boli vaše návraty z lektorátov?

Po návrate do Nitry (1984) som ľutoval, že som sa nedal presvedčiť vedeniu sekcie slavistiky a nezostal som na lektoráte v Berlíne najmenej jeden ďalší rok. V Nitre po smrti vedúceho katedry slovenského jazyka a literatúry PF v Nitre profesora Antona Popoviča (v júni r. 1984) nastala zmena vo vedení katedry, ktorá znamenala krok späť najmä v odbornom smerovaní a napredovaní katedry. Aj keď sa v Sovietskom zväze pomaly schyľovalo k perestrojke, v Nitre pokračovali politické kurzy, školenia a iné aktivity aj pre nestraníkov nielen v rámci fakulty. Pedagógovia sa museli zúčastňovať na rôznych stupňoch politického vzdelávania aj mimo svojho pracoviska (napr. tzv. Večerná univerzita marxizmu-leninizmu, známa pod skratkou VUML, na OV KSS), kontrolovala sa účasť na rôznych zhromaždeniach najmä pri príležitosti výročí VOSR, Víťazného februára, Mesiaca Československo-sovietskeho priateľstva a pod., vyhodnocovalo sa plnenie socialistických záväzkov a podobné nezmysly, ktoré otravovali život pedagógom aj študentom. Keď som v liste adresovanom vedeniu fakulty vyslovil svoj nesúhlas s metódami práce vtedajšej súdružky vedúcej katedry, jeden z prodekanov mi navrhol, aby som z fakulty odišiel, keď sa mi metódy jej práce nepáčia. A tak som teda odišiel.

Kam ste išli?

Koncom školského roka 1988/89 som privítal ponuku slovenského ministerstva školstva nastúpiť na lektorát slovenského jazyka na Univerzitu Klimenta Ochridského v Sofii, a to tým viac, že na lektorát slovenského jazyka na Univerzitu sv. Cyrila a Metoda vo Velikom Tarnove bola vyslaná aj moja manželka. Na lektorát do Bulharska sme odchádzali v septembri 1989, teda v atmosfére očakávania politických zmien, určitého politického uvoľnenia, najmä keď v Sovietskom zväze bola v tom čase v plnom prúde perestrojka s glasnosťou ako jej sprievodným atribútom. Keď sme však s manželkou vošli do najväčšieho obchodného domu v Sofii, kde na nás prázdnotou zívali regály, a aj v iných obchodoch (vrátane diplomatickej predajne) sa len s ťažkosťami dali kúpiť základné potraviny, povedali sme si, že v Československu, kde vládol tzv. gulášový typ socializmu, t. j. s (relatívnym) dostatkom

lacných potravín, „pracujúci ľud“ sotva bude vyvíjať tlak na politické vedenie krajiny, aby demokratizovalo vtedajšie socialistické zriadenie. Tieto obavy však vystriedali nádeje, keď nepokoje bulharského obyvateľstva v rôznych častiach krajiny vyvrcholili 10. novembra 1989 v Sofii veľkou masovou demonštráciou, ktorá predznamenalala zmenu politického systému v Bulharsku. O pár dni prišli radostné správy aj o páde socialistického režimu v Československu. Vtedy som prvýkrát ľutoval, že som na lektoráte v zahraničí a nie doma. Samotný lektorát slovenského jazyka na Univerzite Klimenta Ochridského v Sofii sa konal vo veľmi dobrej pracovnej atmosfére katedry slovanských jazykov, kde pôsobilo niekoľko významných jazykovedcov a literárnych vedcov.

Ako lektor ste sa dostali aj do exotických krajín. Bol to váš cieľ alebo zhoda okolností?

Po dvoch rokoch na lektoráte v Bulharsku som dostal od nášho ministerstva školstva ponuku pôsobiť na lektoráte slovenského jazyka na Pandžábskej univerzite v Čandigarhe v Indii. A keďže táto krajina ma oddávna lákala svojou históriou, tajomnou duchovnosťou, mysticizmom, kultúrnou, etnickou, náboženskou a jazykovou pestrosťou, neváhal som ani minútu. Lektorát slovenského jazyka sa konal na katedre ruského jazyka v rámci zmluvy o spolupráci v oblasti školstva, vedy a kultúry medzi vtedajším Československom a Indiou a jedným z jeho zámerov bolo pripraviť hlavne po jazykovej stránke záujemcov o štúdium na slovenských vysokých školách. Aj toto obdobie môjho lektorského pôsobenia (1992 – 1994) sa vyznačovalo turbulentnými politickými udalosťami tak v Indii, ako aj vo svete. Pokiaľ ide o svetové politické udalosti, bol to najmä zánik Sovietskeho zväzu (1991) a vojna v Juhoslávii (1991 – 1995); k tomu ako menej dramatická udalosť by sa dalo zaradiť pokojné rozdelenie Československa (1993).

Na moje lektorské pôsobenie mal určitý vplyv a dosah zánik Sovietskeho zväzu. Vzhľadom na to, že lektorát slovenského jazyka sa konal na katedre ruského jazyka, hlavným vyučovacím predmetom bol ruský jazyk, ktorého vyučovanie okrem troch indických kolegov mal zabezpečovať ruský lektor. Ten však v dôsledku rôznych politických nepokojov súvisiacich so zánikom Sovietskeho zväzu na lektorát ruského jazyka nenastúpil, a tak ma vedenie katedry požiadalo, aby som okrem slovenčiny vyučoval aj ruský jazyk. Dosť veľkú rolu pritom zohrávala skutočnosť, že vedeckú hodnosť CSc. mám z odboru slovanské jazyky, pričom v rámci vedeckej aspirantúry som vykonal skúšku z ruského jazyka (s výsledkom *výborne*). A tak som sa stal lektorom dvoch jazykov – slovenského a ruského, pričom moje hodiny ruštiny navštevovalo viac študentov než hodiny mojich indických kolegov. Mohlo to súvisieť s tým, že boli zvedaví na Európana, ktorých v Čandigarhe a vôbec v Pandžábe nebolo veľa. Oveľa dramatickejšie pozadie v čase môjho lektorátu vytvárali

vnútropolitické udalosti v Indii, a to najmä v severoindickom štáte Pandžáb, ktorého obyvatelia – Sikhovia – sa od r. 1947, keď India získala nezávislosť od Veľkej Británie, usilovali o osamostatnenie Pandžábu alebo o nejaký vyšší stupeň autonómie. Keďže požiadavky Sikhov na vytvorenie samostatného štátu boli zamietnuté, radikálne sikhské organizácie reagovali v rokoch 1992 – 1994 sériou teroristických útokov. Tieto nepokoje, hraničiace až s občianskou vojnou, sa bezprostredne dotkli aj Pandžábskej univerzity, keď sikhskí radikáli zastrelili troch členov akademického senátu našej univerzity pred očami ich najbližších preto, lebo nesúhlasili s požiadavkou sikhských radikálov, aby jediným vyučovacím jazykom na Pandžábskej univerzite v Čandígarhe bola pandžábčina. Po tomto incidente bol každý dom v univerzitnom mestečku, kde bývali pedagógovia univerzity, strážený vojakmi. Asi po pol roku sa však situácia vďaka rôznym opareniam vlády upokojila a najmä posledný polrok môjho lektorátu sa už končil v celkom pokojnej atmosfére, takže sa naskytla možnosť cestovať po Indii a poznávať jej bohatú históriu a pestrú kultúru. Keď som predtým spomenul, že lektorát na Humboldtovej univerzite bol pre mňa najužitečnejší po pracovnej stránke, tak v súvislosti s lektorským pôsobením v Indii rád konštatujem, že tento pobyt ma obohatil predovšetkým po duchovnej stránke. Lebo India, ako povedal Winston Churchill, nie je krajina, India je fenomén.

Po Indii ste pokračovali v lektorskej práci. Kde všade ste pôsobili?

Keďže vyučovacím jazykom na Pandžábskej univerzite – a podobne aj na ďalších univerzitách v Indii – bola angličtina, tento lektorát mal pre mňa aj ten význam, že som sa tu zdokonalil v angličtine, ktorú som sa predtým učil zväčša ako samouk. Aj vďaka tomu som získal v r. 1995 štipendium od Britskej rady na študijný (výskumný) a vyučovací pobyt na Londýnskej univerzite, konkrétne na School of Slavonic and East European Studies, kde som sa v rámci výskumnej témy jazyky národnostných menšín východnej Európy venoval výskumu jazyka východoslovenských Rusínov. Tu som aj pripravil monografiu *The Language of Slovakia's Rusyns*, ktorá v r. 2000 bola publikovaná na Kolumbijskej univerzite v New Yorku. Popri tom som na katedre slovenských a východoeurópskych štúdií vyučoval niekoľko slovakistických disciplín.

Ďalším lektorským pôsobiskom bola Univerzita v Ľublňane, kde som v rokoch 1999 – 2003 na katedre slavistiky vyučoval viaceré slovakistické disciplíny, a v školskom roku 2002/2003 aj ukrajinský jazyk v rámci výberového predmetu pre študentov rusistiky; v školskom roku 2001/2002 raz týždenne som vyučoval slovenčinu aj na Pedagogickej fakulte Univerzity v Maribore. Na obidvoch univerzitách bolo vytvorené dobré a žiživé prostredie na pedagogickú aj vedeckovýskumnú prácu. Moja odborná orientácia v tomto jazykovo blízkom slovanskom prostredí sa začala formovať vlastne už počas mojej prvej cesty na lektorát do Slovinska v septembri 1999,

keď som z auta sledoval tabule s nápismi *Pozor, otroci na cesti!* alebo nálepky na zadnom okne predou mnou idúcich áut s textom *Otrok v avtu*. A aj neskôr, keď sa pri čítaní a rozbore slovenských textov študenti rehotali nad dvojzmyselnosťou niektorých viet, vyplývajúcou z odlišného významu toho istého slova v slovenčine a slovinčine. Išlo teda o slovensko-slovinskú medzijazykovú homonymiu, ktorú som spracoval a publikoval v monografii *Slovaško-slovenska medjezikovna homonimija* (2003). Počas lektorského pôsobenia na Univerzite v Lubľane som pripravil aj knižnú publikáciu *Slovaška slovnica za Slovence* (2004), ktorá z komparatívno-kontrastívneho hľadiska opisuje jazykový systém slovenčiny a slovinčiny.

Kde ste uzavreli svoju lektorskú dráhu?

Mojím posledným lektorátom bol Inštitút slavistiky (Slavisches Institut) na Univerzite v Kolíne nad Rýnom v Nemecku, kde som pôsobil v rokoch 2007 – 2009. Aj tu som našiel dobré a motivujúce prostredie na pedagogickú a vedecko-výskumnú prácu a podobne ako z predchádzajúcich lektorátov, aj odtiaľ som si odniesol niekoľko podnetov pre prácu v oblasti slovistiky na slovenských vysokých školách. Napríklad na Inštitúte slavistiky v Kolíne nad Rýnom som v rámci výberového predmetu vyučoval disciplínu s názvom *Krajinoveda slovenských regiónov* (Landeskunde der slowakischen Regionen), ktorej obsahom boli dejiny (vrátane dejín osídľovania a migrácie), kultúra, náboženstvo, ekonomika a aj dialekt jednotlivých slovenských regiónov. Preto vychádzajúc zo skúseností z vyučovania tejto disciplíny, ako aj z poznatku, že naši študenti dostatočne nepoznajú ani svoje najbližšie okolie, navrhol som vedeniu Pedagogickej fakulty v Komárne, kde pôsobím od roku 2022, aby namiesto disciplíny *slovenská dialektológia* ako povinne výberový predmet zaviedli krajinovedu slovenských regiónov, pričom jednou z jej tematických oblastí by bol aj opis charakteristických nárečových javov jednotlivých slovenských regiónov. Obmedzovanie sa iba na dialektológiu je podľa mňa odôvodnené v prípade jednodoborového/specializovaného štúdia slovenského jazyka. V iných prípadoch by azda bolo osožnejšie zaradiť poznávanie slovenských nárečí do širšieho spoločenského, teda aj historického a kultúrneho kontextu. A čo sa týka vyučovania literatúry na lektorátoch slovenského jazyka a kultúry na zahraničných univerzitách, všimol som si, že najmä v neslovanských krajinách (v prípade môjho pôsobenia v Anglicku a Nemecku) sa namiesto chronologicky orientovaného podrobného výkladu dejín literatúry, viažuceho sa na jednotlivé literárne smery, väčší dôraz kladie na interpretáciu reprezentatívnych diel daného literárneho obdobia, resp. literárnovedný výklad sa realizuje v súčinnosti s výkladom viacerých alebo niektorých mimoliterárnych javov, napr. prof. M. Zielinski na Univerzite v Kolíne nad Rýnom prednášal v priebehu jedného semestra tému *Zlo v ruskej literatúre 2. polovice 19. storočia*.

Celkovo skúsenosti z vyučovania slovenského jazyka a kultúry na lektorátoch v zahraničí prinášajú veľa podnetov nielen pre užšie špecializované vyučovanie slovenského jazyka ako cudzieho alebo druhého, ale aj pre metodológiu a metodiku výkladu viacerých javov slovenského jazyka vôbec. S tým súvisia aj podnety na prehĺbené štúdium slovenčiny v konfrontácii s inými jazykmi – slovanskými aj neslovanskými. Veľa skúseností zo spomenutých lektorátov v zahraničí využívam teraz vo svojej pedagogickej a vedeckovýskumnej práci na Pedagogickej fakulte Univerzity J. Selyeho v Komárne.

Viacerí lingvisti spájajú svoj profesijný záujem o jazykovedu s cestovaním do exotiky (napr. S. Ondrejovič, V. Krupa či maďarský etnolingvista G. Balázs). Ako je to s cestovaním vo vašom prípade?

Ako viete, ja patríam ku generácii, ktorá dobrú alebo väčšiu polovicu svojho života prežila v socializme, presnejšie v jeho československom variante. A podobne ako ostatné socialistické modely – sovietsky, východonemecký (NDR), maďarský, rumunský, (čiastočne) juhoslovenský – aj československý komunistický režim dôsledne dbal na to, aby jeho občania okrem svojej socialistickej vlasti, prípadne aj niektorej ďalšej spriatelenej socialistickej krajiny nepoznali žiadnu inú krajinu, najmä nie kapitalistické krajiny západnej Európy a USA. Komunistickému režimu išlo zrejme o to, aby občania jeho štátu nevideli, ako pracujúci ľud západnej Európy a USA trpí pod kapitalistickým útlakom... Keď som svoju pedagogickú dráhu začínal v Štúdijskom stredisku (bývalej) Univerzity 17. novembra v Herľanoch (1968 – 1973), kde sa podobne ako v Senci pripravovali zahraniční študenti na štúdium na slovenských vysokých školách, závidel som mojím študentom zo Sýrie, Libanonu, Jordánska, Cypru, Afganistanu, Etiópie, Maroka, Konga, Peru, Bolívie a ďalších krajín, že môžu študovať v zahraničí a slobodne cestovať prakticky po celom svete.

Preto po páde totalitného komunistického režimu v ČSSR som sa doslova ponáhlal s cestovaním do krajín, ktoré som dovtedy poznal iba z čítania a ktoré som chcel poznať. Okrem spomenutých krajín, kde som pôsobil ako lektor slovenského jazyka (Ukrajina, NDR/Nemecko, Bulharsko, India, Anglicko, Slovinsko), som ako turista navštívil krajiny na všetkých kontinentoch, čiže aj severnú a Južnú Ameriku, juhovýchodnú Áziu, Austráliu a Nový Zéland. Spočiatku som cestoval podľa plánu či zámeru spoznať takpovediac ohniská civilizácie, a tak som spoznával krajiny ako India, kde som dva roky pôsobil ako lektor, Nepál, Čína, Taiwan, Južnú Kóreu, Japonsko, Egypt, Maroko, Juhoafrickú republiku, Turecko, Izrael, Thajsko, Kambodžu, Indonéziu, Malajziu, Irán, Mexiko, USA, Kanada, Peru, Bolíviu, Chile, Paraguaj, Uruguaj, Argentínu, Brazíliu a, samozrejme, skoro všetky európske štáty.

V súčasnosti – aj vzhľadom na vek – si vyberám menej namáhavé cesty loďou alebo lety do vybraných európskych metropol. Čo sa týka vzťahu cestovania k jazyku, prípadne aj k jazykovede, do žiadnej krajiny som necestoval a necestujem bez prípravy, ktorá okrem štúdia histórie, kultúry, geografie, spoločensko-politických pomerov zahŕňa aj jazykovú prípravu. Vďaka tomu potom žiadna krajina nie je pre mňa celkom cudzia. Pokiaľ ide o jazyk ako dorozumievací prostriedok, snažím sa vyhýbať sa globalizačnej angličtine v takých krajinách, kde sa hovorí napr. po španielsky alebo po taliansky, a tak uprednostňujem komunikáciu v španielčine, aj keď ju ovládam slabšie ako angličtinu. Podobne sa skúšam dohovoriť po grécky alebo v Iráne som si vyskúšal predchádzajúcu prípravu v perzskom jazyku fársí. U domáceho obyvateľstva sa to vždy stretáva so sympatiami a okrem toho v cudzine sa zavše ocitnete v takých situáciách, keď vám na dorozumenie nebude stačiť angličtina.

Na záver: Máte nejaké krédo či motto, ktorým sa v živote riadite?

Ako jednoduchý človek mám jednoduché životné krédo: za každých okolností hrať *fair play* a nikdy sa nevzdávať. (V mladosti som totiž hrával futbal, a to aj súťažne, aj keď iba v najnižších súťažiach.) Hrať *fair play* totiž neznačí len dodržiavať pravidlá hry, ale aj neklamať, nepodvádzať, nesnažiť sa zvíťaziť za každú cenu, rešpektovať súpera, uznávať jeho kvality a za každých okolností sa správať čestne, aj keď mi toto správanie momentálne prinesie nevýhody... V akademickom prostredí sa to môže týkať napríklad dodržiavania pravidiel tímovej spolupráce, rešpektovania autorských práv, objektívneho posudzovania kvalifikačných a iných odborných či vedeckých prác, učebníc..., upozornovanie na porušovanie etických zásad akademického života a pod.

Literatúra

- MUNKOVÁ, D. – VAŇKO, J. et al. (2017): *Mýliť sa je ľudské (ale aj strojové). Analýza chýb strojového prekladu do slovenčiny*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta.
- OLOŠTIAK, M. (2023): Súčasná slovenská jazykoveda (čo máme, čo nám chýba a čo ďalej?). In: *Slovenská reč*, 88/1, 90 – 112.
- PAULINY, E. – RUŽIČKA, J. – ŠTOLC, J. (1963): *Slovenská gramatika*. 4. vyd. Bratislava: SPN.
- RUŽIČKA, J. et al. (1966): *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- VAŇKO, J. (1985): *Interpretácia jazyka umeleckej prózy*. Nitra: Dekanát Pedagogickej fakulty v Nitre.
- VAŇKO, J. (1999): *Komunikácia a jazyk*. Nitra: Katedra slovenského jazyka Univerzity Konštantína Filozofa.
- VAŇKO, J. (2000): *The Language of Slovakia's Rusyns*. New York: Columbia University Press.
- VAŇKO, J. (2003): *Slovaško-slovenska medjezikovna homonimija. Slovar slovaško-slovenskih medjezikovnih homonimov*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- VAŇKO, J. (2004): *Slovaška slovnica za Slovence*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- VAŇKO, J. (2010): Fixátory dependencie. In: Dolník J. (ed.): *Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, 265 – 325.

VAŇKO, J. (2012): *Slovenčina medzi slovanským východom a juhom*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

VAŇKO, J. (2023): *Strojový preklad ako konfrontácia jazykov. Prečo sa stroj mylí aj nemýli?* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. DOI: <https://doi.org/10.17846/FPVal-2023-37>

Sándor János Tóth

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta

Gondova ulica 2, 811 02 Bratislava 1

E-mail: sandor.janos.toth@uniba.sk

ORCID: 0000-0002-5494-7086

Juraj Vaňko

Univerzita J. Selyeho v Komárne, Pedagogická fakulta

Bratislavská cesta 3322, 945 01 Komárno

E-mail: vankoj@ujv.sk

ORCID: 0000-0003-0164-2059